המלוה את חברו בעדים והתנה תנאים

אברהם פרל

פרק א: גרסת הרמב"ם בסוגיא

הוכחה שהדבר נובע מכך שדרישת פרעון בעדים היא דרישת קיום תנאי ולא גדר הוכחה

בשבועות דף מא: פוסק רב פפא שהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים, ואם אמר המלוה אל יפרעני אלא בעדים - צריך לפורעו בעדים, ואם אמר הלווה פרעתיך בפני שניים והלכו למדינת הים - נאמן. כך היא גירסת הרמב"ם ורבנו מאיר הלוי, וכך נמצא בנוסחאות ישנות, והמגיד משנה כותב על כך:

> "ואם לבך נוקפך אי זו מן הנוסחאות אמיתית, תא חזי מאן גברא מסהיד עלייהו, וכן כתב רבנו מאיר ז"ל כדבריו, והעיד שכך נמצא בנוסחי דייקי ועתיקי ובנוסחי דרבואתא קשישי ועל פי שניים עדים יקום דבר".

אם כן הגירסא האמיתית היא שאם יאמר פרעתיך בפני שנים והלכו למדינת הים - נאמן. וכנראה שהרב המגיד מתבסס על הרמב"ם ורבנו מאיר הלוי יותר מאשר על ראשונים שגרסו אחרת, שכן מסורת הרמב"ם מגיעה עד 500 שנה לפניו דהיינו באמצע תקופת הגאונים.

ועל פי גרסא זו נראה להוכיח שאם המלוה דורש אל תפרעני אלא בעדים, פירושו: תקיים את התנאי בינינו ותפרע לי בעדים, ואין פירושו שאינו נותן נאמנות ללווה עד שיביא עדים שיוכיחו, שכן לפי הרמב"ם יהיה נאמן לומר פרעתי בפני שנים והלכו למדינת הים, ובפשט טענה זאת לא יכולה להתברר שהרי העדים אינם כאן, ואין יותר הוכחה בטענה מאשר פריעה בלא עדים כלל. ובייחוד שהרמב"ם' אומר שגם אם יאמר פרעתי בפני שנים ומתו, גם כן יהיה נאמן, ושם על כורחך לא יכול להתברר כי אם בדרך רחוקה מאד, ואם הרמב"ם אמר שנאמן בטענה זאת על כורחך הדין נובע לא ממה שהצריך המלוה הוכחת עדים לפריעה אלא שצריך לקיים את התנאי לפרעו בעדים. ולר"ן ישנה שיטה אחרת בהבנת הסוגיא. ע"ש.

פרק ב: הבנת הרמב"ם באומר אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון

> "ההוא דאמר ליה לחבריה כי פרעתין פרעין לי באפי ראובן ושמעון אזל ופרעיה באפי תרי מעלמא.... אמר ליה רבא להכי קאמר ליה באפי ראובן ושמעון כי היכי דלא נדחייה".

ומסביר הרמב"ם ודאי אם יפרע בפני שנים אחרים יהיה נאמן, שהרי שני עדים זו ראיה טובה, אלא שאם אמר לו אל תפרעני אלא בפני ראובן ושמעון ויאמר שפרע בפני שנים אחרים והלכו למדינת הים לא יהיה נאמן, שכל דברי המלוה באו (כדי) לסייג את הלווה "תפרענו בפני שנים שלא ילכו למדינת הים", שהרי זה מה שמונח בתנאי, שהרי אם יהיה נאמן לומר פרעתי

1. הלכות מלוה ולוה טו, א.

בפני שניים והלכו למדינת הים, מה יצא מכך שאמר אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון, וכבר בארנו בפסקה הקודמת שהרמב"ם בנוי על גדרי תנאים שצריכים לעמוד בהם, ולא על גדרי הוכחות של עדים. ואם כן פרשנות המילים של התנאי אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון היא תנאי אל תפרעני אלא בפני שנים שיהיו פה.

ולכאורה רואים ברמב"ם מבוכה, שהרי אמר בהלכה א:

"וכן אם אמר אל תפרעני אלא בפני תלמידי חכמים... ואמר לו בפניהם פרעתיך, ואותן העדים שפרעתיך בפניהם מתו או הלכו להם למדינת הים, הרי זה נאמן ונשבע שבועת היסת ונפטר...".

ובהלכה ב מסביר הרמב"ם שאם אמר אפרע בפני שנים ששונים הלכות, הדין הוא בדיוק כמו אם אומר אפרע בפני ראובן ושמעון, אם יפרע בפני שנים אחרים ויאמר שהלכו למדינת הים. לא יהיה נאמן, ומשמע שאם יאמר פרעתי בפניהם והלכו להם יהיה נאמן, וזהו ההבדל בין אם יפרע בפני השנים שיחד לבין אם יפרע בפני שנים אחרים. וצריך להבין דבר זה, שהרי לכאורה יש פה ממה נפשך: אם בתנאי שיפרע דווקא בפני ראובן ושמעון, מובן שאם אמר פרעתי בפני ראובן ושמעון והלכו למדינת הים שיהיה נאמן, ולא מובן למה אם יביא שנים אחרים שפרע בפניהם יהיה נאמן שהרי אפשר לעשות תנאים, והתנאי יהיה פרעון דווקא בפני ראובן ושמעון.

ואם התנאי שהתנה שצריך שיביא עדים להוכיח את טענתו, ולא יפרע בלא הוכחה, אם כן גם אם יאמר שפרע בפני ראובן ושמעון והלכו למדינת הים לא יהיה נאמן.

כנראה שכדי להסביר דברי הרמב"ם צריך לומר שהתנאי הוא שיפרע בפני שנים שלא ילכו למדינת הים, אלא שאם יפרע בפני ראובן ושמעון עצמם והלכו למדינת הים יוכל לומר לו סמכתי על כך שהשנים שאמרת לי הם כאלו שודאי לא ילכו למדינת הים ואתה הרעת נפשך.

פרק ג: הבנת הרמב"ם באומר אל תפרעני אלא בפני שנים ששונים הלכות

"ההוא דאמר ליה לחבריה כי פרעת לי פרעין לי באפי תרי דתנו הלכתא אזל פרעיה בין דיליה לדילה...".

מבין הרמב"ם אם היה מביא עדים שפרע בפניהם ודאי שלא היה נאמן המלוה לומר שלא פרע, ואפי בי תרי דתנו הלכתא זה רק סייג לעדים שנמצאים פה ולא ילכו מפה. ואם יאמר פרעתי בפני אחרים והלכו לֵא יהיה נאמן[2]. הרי שהרמב"ם דימה את המקרה של אפי בי תרי דתנו הלכתא למקרה של אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון. ודבר זה קשה מאד, שכן פשטות הענין של דרישת באפי בי תרי דתנו הלכתא עניינו אל תביא עדים פחות משנים ששונים הלכות, ולא שדורש שנים שיהיו כאן. גם באפי תרי דתנו הלכתא בפשטות זה לא רק שני אנשים, אלא קבוצה מסוימת.

ולתרץ דברי הרמב"ם צריך לדחוק כנראה ולומר שמדובר במקום שיש מעט ששונים הלכות, ובמקום לומר באפי ראובן ושמעון אומר באפי בי תרי ששונים הלכות, ובמקרה יודע שאלו ששונים הלכות הם האנשים שלא יסעו מפה.

2. הל' מלוה ולוה טו, א-ב.

פרק ד: השיטה החולקת על הרמב"ם בעניין אפי בי תרי דתנו הלכתא

הריא"ז פוסק במפורש בדין באפי ראובן ושמעון כמו הרמב"ם דהיינו שנים שלא ילכו למדינת הים, ואילו באל תפרעני אלא בפני שנים ששונים הלכות חולק על הרמב"ם ואומר שאין כוונתו אלא לפסול עדים אחרים וודאי שיכול להתנות תנאי זה, ומרחיב על כך בקונטרס הראיות[3]. ונראה שכך גם שיטת רבנו חננאל (שכל דבריו דברי קבלה) על פי הגרסאות שאצלנו בגמרא, שהרי בעניין אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון מסביר רבנו חננאל שהכוונה לשנים שלא ילכו למדינת הים, ואילו בעניין באפי בי תרי דתנו הלכתא אומר רבנו חננאל שהיות שהתנה שיפרע בפני שנים ששונים הלכות, ומודה שפרעו, יביאו שנים ששונים הלכות, ובזה יקיים את התנאי. רואים במפורש ששנים ששונים הלכות זה תנאי שצריך לקיימו. אמנם מהרא"ש משמע שהבין את דברי רבנו חננאל כרמב"ם, וגם דעת הרשב"א היא שרבנו חננאל לא הלך בשיטת הרמב"ם כבר מתחילת הסוגיא, על כל פנים לפי גרסת רבנו חננאל אצלנו, גם רבנו חננאל סובר כך. הש"ך[4] מביא שגם השלטי גיבורים סובר כמו הריא"ז[5], וכן דעת רבנו ירוחם, אבל שאר הפוסקים לא חלקו בזה.

פרק ה: פסק ההלכה בשולחן ערוך והרמ"א והבנת השיטה

השולחן ערוך פסק כמו הרמב"ם בסימן ע סעיף ד, והרמ"א מוסיף דין, שאם אמר אל תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון אף ששנים שיבואו ויאמרו שפרע יהיו נאמנים, אבל יוכל לומר שעל חוב אחר קיבלם, היות שלא פרע בפני השנים שייחד. והטעם שהשולחן ערוך לא הזכיר את דברי הרמ"א מובן, שאם כל ההגיון שאף שאמר ראובן ושמעון יוכל לומר פרעתי בפני שנים כל שהם, רק שייחד שנים על מנת למנוע טענת פרעתי והלכו למדינת הים, צריך להיות הדין שכשיבואו שנים ויעידו שפרע, לא נאמין שהפרעון הוא על חוב אחר, דומיא דכל עדים בעולם שיעידו שפרע, לא יוכל לטעון שהפרעון הוא על חוב אחר. וסברת הרמ"א צריכה עיון, ולהבין שיטת הרמ"א אולי אפשר לומר, שכשהמלוה אומר תפרע לי בפני שנים מסוימים, כוונתו לומר שלמלוה יהיה נאמנות יותר גדולה, אלא שהנאמנות אינה מגיעה עד רמת נאמנות של הליכה נגד שני עדים בהדיא. וכשיטען המלוה שהפרעון הוא על חוב אחר אינו מכחיש בהדיא את העדים, ולכן יהיה נאמן לומר שהפרעון הוא על חוב אחר. ואכתי צ"ע.

פרק ו: אמר שני עדים צעירים ובחר עדים יותר מבוגרים ומתו

נראה לחדש ברמב"ם אף שלא ראיתי מי שכתב כך, שכמו שכאשר הסביר הרמב"ם שכונתו לשנים שלא ילכו למדינת הים, ואם יביא שנים אחרים ויאמר שהלכו למדינת הים לא יהיה נאמן, יהיה נכון לומר במקרה שסיים דווקא עדים צעירים, והלווה ייקח אנשים מבוגרים ויאמר שפרע בפניהם ומתו, יוכל לטעון כנגדו כיונתי דווקא לעדים צעירים, שיש פחות סכוי שימותו, לעומת זאת אם יפרע בפני שנים בעלי אותו גיל בערך יוכל לטעון פרעתי בפניהם ומתו. ושאלתי את הרב וייצן ואמר שנראה לו מחודש.

דברים אלו הם פשט הסוגיא לשיטת הרמב"ם. אולם לרי"ף שיטה אחרת בסוגיא, והש"ך, אף פסק כמותה, ותן לחכם ויחכם עוד.

3. מא:
4. סימן ע, ס"ק יח.
5. שלטי גיבורים כא.: